

Illegale pers

In de eerste bezettingsperiode die wij in ons vorige deel behandelden, had de illegale pers al een niet onaanzienlijke omvang gekregen. Telt men alle plaatselijke edities, nevenuitgaven en kaderbulletins mee, dan verschenen er in '40 twee-en-zestig verschillende illegale bladen, en volgens de schatting van Lydia Winkel in haar boek *De ondergrondse pers 1940-1945* was begin '41 hun totale oplaat ca. zeven-en-vijftigduizend exemplaren. In de loop van '41 steeg het aantal illegale bladen tot honderdtwintig en het is een redelijke veronderstelling dat het aantal verspreide exemplaren naar verhouding nog sterker steeg: enkele bladen (o.m. *Het Parool*, *Vrij Nederland* en *Spartacus*) waren er namelijk in geslaagd, drukkers te vinden; alleen al van *Het Parool* verscheen het eerste nummer dat gedrukt werd (september '41), in een oplaat van zesduizend exemplaren, en deze steeg spoedig tot boven de tienduizend. *Vrij Nederland* begon met een gedrukte oplaat van twaalfduizend exemplaren. Van *De Waarheid* kwamen in de zomer van '41 enkele nummers in een gedrukte oplaat van twintigduizend exemplaren uit; nadien verscheen dit blad weer als regel in gestencilde vorm.

In de periode die in dit deel aan de orde is, kwam een brede scala van illegale opiniebladen uit, de meeste evenwel van duidelijk linkse signatuur. Wij denken daarbij aan *De Waarheid*, aan de revolutionair-socialistische bladen *MLL-Bulletin* en *Spartacus*, aan het links-socialistische blad *De Vonk* (dat in maart '42 twee van zijn oprichters, Eddy Wijnkoop en Dirk Schilp, door arrestatie verloor¹), aan *Het Parool*, aan de illegale uitgaven van Koos Vorrink en de zijnen en aan *Vrij Nederland*. Specifiek katholieke c.q. gere-

deren' (H. M. Hirschfeld: *Herinneringen uit de bezettingstijd* (1960), p. 145). Bij dat laatste tekenen wij aan dat het initiatief tot een zo 'ernstige maatregel' als het instellen van een Nederlands concentratiekamp niet bij de Duitsers maar bij Hirschfeld lag. Men kan, dunkt ons, zijn beleid in de herfst van '41 niet losmaken van zijn verwachting dat Hitler er in zou slagen, de Sowjet-Unie te bedwingen. De proclamatie van 28 oktober kwam overigens, naar het schijnt, de onderlinge verhoudingen in het college van secretarissen-generaal ten goede. Begin november werd afgesproken dat men voortaan vóór elke vergadering een gemeenschappelijke koffiemaaltijd zou houden. Kort voor zijn dood noemde Hirschfeld jegens ons de proclamatie 'niet mijn gelukkigste daad uit de bezettingstijd'. (18 maart 1961).

¹ De enig overgebleven redacteur, Tom Rot, trok toen de psychiater W. F. Storm, de schrijver Jef Last en de advocaat mr. H. W. L. Vrind als mederedacteurs aan. Schilp werd na enige tijd vrijgelaten, Eddy (Eduard) Wijnkoop werd als strafgeval naar Mauthausen gedeporteerd waar hij bezweek; hij was een neef van de communistische leider David Wijnkoop.